

การเสริมสร้างความอบอุ่นของครอบครัวลักษณะเฉพาะ
ในพื้นที่เป้าหมายครอบครัวอบอุ่น
Strengthening of the Warmness for Specific Family
in the Target Areas of the Warmth Family

ดร. ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล¹

Thipaporn Portawin, Ph.D²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ (1) สถานการณ์ของครอบครัวลักษณะเฉพาะและความเป็นครอบครัวอบอุ่นในพื้นที่เป้าหมายครอบครัวอบอุ่น (2) ปัญหาและความต้องการของครอบครัวลักษณะเฉพาะในพื้นที่เป้าหมายครอบครัวอบอุ่น (3) แนวทางการเสริมสร้างความอบอุ่นสำหรับครอบครัวลักษณะเฉพาะโดยครอบครัวและชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่ศึกษา 4 จังหวัด คือ จังหวัดพัทลุง จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดน่าน และจังหวัดสระบุรี เก็บข้อมูลจากครอบครัวลักษณะเฉพาะ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มครอบครัวคนพิการ กลุ่มครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว กลุ่มครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว และกลุ่มครอบครัวต่างวัย และบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 80 ครอบครัว โดยการสนทนากลุ่ม การเยี่ยมบ้านและสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษา พบว่า (1) ครอบครัวลักษณะเฉพาะถูกทำให้เปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองต่อสภาวะเศรษฐกิจและสังคมในยุคปัจจุบัน และเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว เป็นที่มาของการเกิดครอบครัวเฉพาะที่มีรูปแบบหลากหลาย วิธีการดำเนินชีวิต การทำบาทบาทหน้าที่ สัมพันธภาพภายในครอบครัว การพึ่งตนเองเปลี่ยนแปลงไปจาก

¹ ประธานหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ และอุปนายกสมาคมครอบครัวศึกษาแห่งประเทศไทย

² Programme Director, Master of Social Work, Faculty of Social Work and Social Welfare, Huachiew Chalermprakiet University, and Vice President of Thailand Association of Family Study

เดิม มีผลต่อความอบอุ่นของครอบครัว โดยรวมความอบอุ่นของครอบครัวอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก (2) ปัญหาาร่วมที่สำคัญ คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ (อาชีพ รายได้ การชำระค่าน้ำค่าน้ำประปา) และสุขภาพ ส่วนความต้องการที่สำคัญ คือ การเสริมพลังอำนาจ (3) การเสริมสร้างความอบอุ่นของครอบครัวลักษณะเฉพาะในชุมชน คือ ครอบครัวลักษณะเฉพาะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนไม่แยกจากครอบครัวทั่วไป คำนึงถึงสัมพันธภาพภายในครอบครัว การทำบทบาทหน้าที่ของครอบครัว และการพึ่งตนเองได้ พัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความอบอุ่นของครอบครัวและครอบครัวลักษณะเฉพาะในชุมชน บทบาทของนักพัฒนาครอบครัว ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่ม สร้างความเข้าใจ การยอมรับ ไม่ตีตรา และให้กำลังใจ

คำสำคัญ: ครอบครัวอบอุ่น, ครอบครัวลักษณะเฉพาะ

Abstract

This article aims, firstly, to present the situation, problems, demands and social support of the warmth specific family. Secondly, to show the warmth of the specific family. Thirdly, to present the guideline to strengthen warmth of specific family. The study areas of this qualitative research are four provinces which are Phatthalung, Surin, Nan, and Saraburi. The data was collected through the focus group, home visit as well as interview from four family groups that are family with disability, family with single mother, family with teenage mother and family with elderly raising the children and concern persons. Altogether 80 families were included in this study. The focus group, home visit as well as interview are conducted. Data were analyzed by using content analysis.

The study result are: (1) At present, the specific families having been changed from the past to adjust to meet the current economic and social condition and in order to survive. This leads to have a various types of the specific families. Family's life style, role and function, inter relationship, self-reliant had been changed from the past which affected to the warmth for specific family. The result of family warmth's assessment mostly indicates the rating at the moderate level to high level. (2) Economic problem (problems concerning occupation ,low income and debts) and health conditions are the two main obstacles in all four specific family groups. While the empowerment is considered as their essential need. (3) The strengthening of the Warmness for Specific Family in community, the specific families, as a part of community, should not considered separately from other families. The importance of relationship among family members, family member roles, and self-reliance ability of the family should be considered. To develop the model of strengthening the warmth for all groups of specific family in the community. The family development worker's role must be emphasized. Encouraging the specific families to become self-help groups, or friends- help- friends network. To enhance well understanding, accepting, non-lebelling and empowering those specific family groups as well as all community members.

Keywords: The warmth family, The specific family

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

"ครอบครัว" คือ รากฐานแห่งความอยู่รอดและเข้าหลอมตัวตนของผู้คน นับตั้งแต่ลมหายใจแรกจนกระทั่งลมหายใจสุดท้าย เมื่อมนุษย์มีความเจริญทางด้าน วัตถุมากขึ้น สภาพครอบครัวที่เป็นปกติสุข อันประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก ที่อยู่ร่วมกัน เป็นครอบครัวนั้นวันจะยิ่งลดน้อยลง และมีโอกาสเกิดขึ้นได้ยากเข้าทุกที ลูกที่เติบโต ขึ้นมาจากการตีมนมจากอกแม่ พร้อมฟังเสียงเพลงเท่กล่อมของแม่ เด็กน้อยเคยมี โอกาสได้เล่นของเล่นที่สร้างประดิษฐ์จากฝีมือของผู้เป็นพ่อ ปู่ ย่า ตา ยาย ทวด เทียด ผู้สูงอายุที่เคยประดับประดา บ้อนข้าวบือน้ำ เช็ดเนื้อเช็ดตัวด้วยมือ พุ่มกายพุ่มใจพุ่มฟักเลี้ยงดูลูกหลานแท้ๆของตนจนเติบโตแข็งแรง วิธีอันเรียบง่ายที่ ร้อยรัดคนต่างวัยสายเลือดเดียวกันให้เกิดความผูกพันแนบแน่นเป็นหน่วยที่เล็กและ แข็งแกร่งที่สุดของสังคม อันเคยดำเนินมายาวนานเท่ากับความทรงจำของมนุษยชาติ ณ บัดนี้สภาพการณ์เหล่านั้นได้แปรเปลี่ยนไปสู่สถานะอันใกล้เคียงภาพในอุดมคติ ที่ไม่อาจเกิดได้จริงในชีวิตในปัจจุบัน นี่คือข้อเท็จจริงที่ค่อย ๆ ปรากฏตัวให้สังคม

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรได้ส่งผลกระทบต่อทำให้รูปแบบครอบครัว เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ครอบครัวมีขนาดเล็กลง ครอบครัวข้ามรุ่นหรือครอบครัวที่ หลานอยู่กับปู่ย่าตายาย เนื่องจากคนวัยแรงงานต้องทำหน้าที่ทำงานเพื่อหารายได้มา เลี้ยงดูครอบครัว ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวหรือครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียว อาศัยกับลูกซึ่งมีสาเหตุมาจากการหย่าร้างหรือการเสียชีวิตของคู่สมรส ครอบครัวแม่ วัยรุ่นที่เกิดจากปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมเพิ่มมากขึ้น รวมถึงครอบครัวที่ต้องแบกรับภาระจากการมีคนพิการอยู่ในความดูแล ครอบครัวเหล่านี้ต้องจัดการชีวิตงานกับ ครอบครัวได้อย่างสมดุล ส่งผลต่อทำบทบาทหน้าที่ สถานะการพึ่งพาตนเองได้ของ ครอบครัว ทำให้ครอบครัวต้องกลายเป็นครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ บางครอบครัว มีความอ่อนแอและเปราะบาง ขาดความอบอุ่น ต้องการความช่วยเหลือและการดูแล จากคนรอบข้าง จากชุมชน จากสังคม สังคมไทยจำเป็นต้องตระหนักและหันมาให้

ความสำคัญกับการทำให้ครอบครัวมีความสุข การที่จะทำให้ครอบครัวมีความสุขได้ ก็ย่อมต้องเกิดจากความรักที่มีต่อกันของสมาชิกครอบครัว ความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว การปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ของตนอย่างเหมาะสม ครอบครัวจะต้องมั่นคง พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ สมาชิกครอบครัวมีอาชีพ รายได้เพียงพอแก่การยังชีพของตนเองและครอบครัว สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีสุขภาพ แข็งแรงสมบูรณ์ ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาการเสริมสร้างความอบอุ่นสำหรับ ครอบครัวลักษณะเฉพาะโดยครอบครัวและชุมชนในพื้นที่เป้าหมายครอบครัวอบอุ่น

วัตถุประสงค์การศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ของครอบครัวลักษณะเฉพาะและความเป็นครอบครัวอบอุ่นในพื้นที่เป้าหมายครอบครัวอบอุ่น
- 2) เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการของครอบครัวลักษณะเฉพาะในพื้นที่เป้าหมายครอบครัวอบอุ่น
- 3) เพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างความอบอุ่นสำหรับครอบครัวลักษณะเฉพาะ โดยครอบครัวและชุมชนในพื้นที่เป้าหมายครอบครัวอบอุ่น

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

ครอบครัวลักษณะเฉพาะ หมายถึง ครอบครัวที่มีลักษณะแตกต่างจากครอบครัวปกติทั่วไป มีลักษณะสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างต่อไปนี้เป็นองค์ประกอบ คือ (1) โครงสร้างและองค์ประกอบของครอบครัวไม่สมบูรณ์ (2) มีการใช้ชีวิตด้วยความดิ้นรน เดือดร้อน (3) มีความยากลำบากเนื่องจากไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ไม่สามารถดำเนินชีวิตครอบครัวได้เหมือนอย่างครอบครัวปกติทั่วไป (4) มีความเสี่ยงกับการเกิดปัญหาครอบครัว (5) ไม่ได้รับ

การปกป้องคุ้มครองสถานะครอบครัวทางกฎหมาย และ/หรือ (6) มีลักษณะเฉพาะอื่นๆ ก็ตาม

ครอบครัวลักษณะเฉพาะในการวิจัยนี้ ประกอบด้วย 4 ประเภท ได้แก่ ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวครอบครัวแม่วัยใส ครอบครัวคนพิการ และครอบครัวต่างวัย

ครอบครัวคนพิการ หมายถึง ครอบครัวที่มีคนพิการต้องการการดูแล

ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว หมายถึง ครอบครัวที่พ่อหรือแม่คนเดียวทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกเพียงลำพัง ซึ่งอาจเกิดจากการสิ้นสุดของชีวิตคู่ 4 รูปแบบ คือ การละทิ้งการแยกทาง การหย่าร้าง และการเสียชีวิตของคู่สมรส

ครอบครัวแม่วัยรุ่น หมายถึง ครอบครัวที่มีมารดาที่มีอายุอยู่ในช่วงวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่ยังไม่มีความพร้อมในการตั้งครรถ์และเลี้ยงดูบุตร เนื่องจากยังขาดวุฒิภาวะและความพร้อมในทุกด้าน

ครอบครัวต่างวัยหรือครอบครัวข้ามรุ่นหรือครอบครัวแหงกลาง หมายถึง ครอบครัวที่มีคนต่างวัยหรือข้ามรุ่นอาศัยอยู่ร่วมกัน นั่นคือ ปู่ย่าตายายและหลาน ซึ่งไม่มีสมาชิกรุ่นพ่อแม่อาศัยอยู่ด้วย เนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น การย้ายถิ่นเพื่อทำงาน การเสียชีวิต การหย่าร้างหรือถูกทอดทิ้ง

สถานการณ์ หมายถึง เหตุการณ์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน อันเป็นที่มาของการทำให้ครอบครัวต้องกลายเป็นครอบครัวลักษณะเฉพาะ โดยกล่าวถึงวิถีชีวิตของครอบครัว ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงความเป็นครอบครัว และการเปลี่ยนผ่านทางประชากร

ความเป็นครอบครัวอบอุ่น ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ สัมพันธภาพภายในครอบครัว บทบาทหน้าที่ของครอบครัว และการพึ่งตนเองของครอบครัว

สัมพันธภาพภายในครอบครัว หมายถึง การอยู่ร่วมกันของคนในครอบครัวอย่างมีความสุข ด้วยความรักความเข้าใจ ความเอื้ออาทรต่อกัน มีเวลาทำกิจกรรมด้วยกันและใช้หลักคិតคุณธรรมในครอบครัว

บทบาทหน้าที่ของครอบครัว หมายถึง การทำหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวในการดูแลความต้องการและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับสมาชิกในครอบครัว โดยสมาชิกในครอบครัวต้องรู้จักทำมาหากิน มีความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนเองและต่อสมาชิกในครอบครัว

การพึ่งพิงตนเองของครอบครัว หมายถึง การที่ครอบครัวมีทักษะการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาตนเอง รู้จักจัดการเงิน เวลา และแรงงานในครอบครัวและสามารถเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต

การทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษา เรื่องการเสริมสร้างความอบอุ่นของครอบครัวลักษณะเฉพาะในพื้นที่เป้าหมายครอบครัวอบอุ่น ได้แก่

1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่อครอบครัว

สถานการณ์ครอบครัวไทยได้เปลี่ยนเป็นครอบครัวแบบใหม่ ไม่ใช่ค่านิยมเดิมที่เป็นครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย ซึ่งไม่ใช่ลักษณะของครอบครัวในปัจจุบัน ที่มีความสลับซับซ้อนตามสภาพการของสังคมปัจจุบัน การวิจัยในครั้งนี้ได้นำ “ครอบครัวลักษณะเฉพาะ” 4 กลุ่มที่น่าสนใจมาศึกษา คือ ครอบครัวคนพิการ ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวแม่วิัยรุ่น และครอบครัวต่างวัย

2. สถานการณ์ครอบครัวและครอบครัวลักษณะเฉพาะ

การศึกษาสถานการณ์ทางประชากร สาเหตุ ผลกระทบ ปัญหา นโยบาย มาตรการที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวลักษณะเฉพาะทั้ง 4 กลุ่ม ได้แก่ ครอบครัวคนพิการ ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวแม่วิัยรุ่น และครอบครัวต่างวัย

3. แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวอบอุ่น

ตัวชี้วัดที่สำคัญของความเป็นครอบครัวอบอุ่น 3 ตัวชี้วัด คือ บทบาทหน้าที่ของครอบครัว สัมพันธภาพภายในครอบครัว และการพึ่งตนเองของครอบครัว

4. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ครอบครัว

บทบาทหน้าที่ที่ถูกกำหนดโดยสถานภาพของสมาชิกในครอบครัว บทบาทจะเป็นการแสดงออกถึงฐานะและตำแหน่งของแต่ละบุคคลในครอบครัว เช่น บุคคลคนหนึ่งอาจมีฐานะ เป็นบิดามารดา เป็นสามีภรรยา หรือเป็นบุตร เป็นต้น ขณะที่หน้าที่ (Function) เป็นข้อผูกพันทางศีลธรรมและทางกฎหมายหรือสิ่งผูกพันที่บุคคลจะต้องชดใช้หรือกระทำโดยศีลธรรมหรือกฎหมาย เช่น พ่อแม่มีหน้าที่อบรมสั่งสอนบุตร เป็นต้น ดังนั้น บทบาทหน้าที่ของครอบครัว (Family Role) จึงเป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมต่อกันและกันในรูปแบบของการปฏิบัติตามสถานภาพของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวตามที่ครอบครัวและสังคมคาดหวัง

5. แนวคิดเกี่ยวกับสัมพันธภาพในครอบครัว

สัมพันธภาพในครอบครัวถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้คนในครอบครัวมีความรักความเข้าใจกัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สัมพันธภาพและบรรยากาศที่ดี มีความอบอุ่นในครอบครัวจะช่วยให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัยทางจิตใจเมื่ออยู่ร่วมกัน ซึ่งการสร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวนั้น คือ สิ่งที่ทุกครอบครัวสามารถสร้างขึ้นได้ ซึ่งการทำความเข้าใจความหมายของคำว่า “สัมพันธภาพในครอบครัว” จะช่วยให้เสริมสร้างแนวทางปฏิบัติได้อีกทางหนึ่ง

6. ทฤษฎีการพึ่งตนเอง

ในระดับปัจเจก การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถของคนที่ จะช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป มีสิ่งจำเป็น/ปัจจัยสี่อย่างพอเพียง มีความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ ชีวิตมีความพร้อม ความสมดุลและความพอดีทั้งร่างกายและจิตใจ (เสรี พงศ์พิศ, 2547, น. 17)

ในระดับปัจเจกบุคคลและระดับชุมชน การพึ่งพาตนเอง หมายถึง การที่ตนเองและชุมชนสามารถดำเนินการด้วยตนเองอย่างอิสระทางด้านความคิด ด้านการทำกิจกรรม โดยผ่านระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ในการพึ่งพาอาศัยกัน

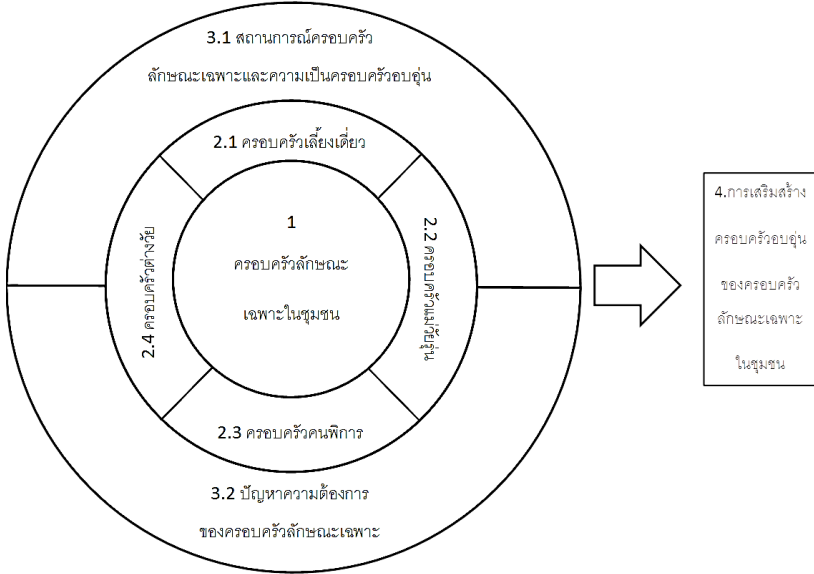
การช่วยเหลือเกื้อกูล การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน โดยไม่มุ่งเน้นการแข่งขัน ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง แต่ไม่ได้หมายถึงการปิดกั้นจากสภาพแวดล้อมภายนอก แต่จะมีการติดต่อในรูปแบบการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้หรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชนของตน (ณัฐกาล เรื่องอุดม, 2554, น. 9)

ทั้งนี้การพึ่งตนเองของครอบครัวลักษณะเฉพาะทั้ง 4 กลุ่มมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงทั้งในระดับปัจเจกและระดับชุมชน

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดการเสริมสร้างครอบครัวอบอุ่น ครอบครัวลักษณะเฉพาะในชุมชน

การศึกษาครอบครัวลักษณะเฉพาะในชุมชน 4 กลุ่มเป้าหมาย คือ ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวคนพิการ และครอบครัวต่างวัย ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชน เกี่ยวกับสถานการณ์ซึ่งเป็นเหตุการณ์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน อันเป็นที่มาของการทำให้ครอบครัวกลายเป็นครอบครัวลักษณะเฉพาะโดยกล่าวถึงวิถีชีวิตของครอบครัว ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงความเป็นครอบครัว และการเปลี่ยนผ่านทางประชากร ความเป็นครอบครัวอบอุ่นของครอบครัวลักษณะเฉพาะแต่ละกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย สัมพันธภาพภายในครอบครัว การทำบทบาทหน้าที่ของครอบครัว และการพึ่งตนเองของครอบครัว รวมถึงปัญหาและความต้องการของครอบครัวลักษณะเฉพาะแต่ละกลุ่ม เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะต่อแนวทางการเสริมสร้างครอบครัวอบอุ่นของครอบครัวของครอบครัวลักษณะเฉพาะในชุมชน (แผนภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษาการเสริมสร้างความอบอุ่นของครอบครัวลักษณะเฉพาะในชุมชน

ระเบียบวิธีวิจัยและพื้นที่วิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กำหนดพื้นที่วิจัย คือ พื้นที่เป้าหมายในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ครอบครัวอบอุ่นที่มีครอบครัวลักษณะเฉพาะทั้ง 4 กลุ่ม และมีจำนวนมากที่สุดในแต่ละภูมิภาค (4 ภาค) ได้แก่ ภาคใต้ คือ จังหวัดพัทลุง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ จังหวัดสุรินทร์ ภาคเหนือ คือ จังหวัดน่าน และภาคกลาง คือ จังหวัดสระบุรี

ประชากรและผู้ให้ข้อมูล

ประชากร คือ ครอบครัวลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ในพื้นที่เป้าหมายครอบครัวอบอุ่นทั้ง 4 ภาค 11 จังหวัด ได้แก่ ภาคเหนือ คือ ลำปาง พะเยา น่าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ เลย กาฬสินธุ์ อุบลราชธานี สุรินทร์ ภาคใต้ คือ สงขลา ตรัง พัทลุง และภาคกลาง คือ สระบุรี

ตารางที่ 1

จำนวนประชากรในพื้นที่เป้าหมายครอบครัวอบอุ่นทั้ง 11 พื้นที่

ภาค	จังหวัด	จำนวนครอบครัวอบอุ่น				รวม
		ครอบครัว เลี้ยงเดี่ยว	ครอบครัว แม่เลี้ยงเดี่ยว	ครอบครัว ต่างวัย	ครอบครัว คนพิการ	
อีสาน	รวม	2,655	753	2,035	585	6,028
	อุบลราชธานี	763	169	588	131	1,651
	กาฬสินธุ์	203	22	390	24	639
	สุรินทร์	1,598	532	1,012	393	3,535
	เลย	91	30	45	37	203
กลาง	รวม	62	9	14	19	104
	สระบุรี	62	9	14	19	104
เหนือ	รวม	708	194	489	226	1,617
	น่าน	444	93	271	81	889
	พะเยา	93	42	117	52	304
	ลำปาง	171	59	101	93	424
ใต้	รวม	891	254	136	314	1,595
	ตรัง	332	34	52	28	446
	สงขลา	305	71	33	113	552
	พัทลุง	254	149	51	173	627
รวมทั้งสิ้น		2,534	1,210	2,674	1,144	9,344

เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ คือ เป็นพื้นที่ที่มีการขับเคลื่อนงาน ศพค. เป็นพื้นที่ที่มีการดำเนินงานด้านครอบครัวอย่างเข้มแข็ง ที่มีกลุ่มเป้าหมายครอบครัวลักษณะเฉพาะทั้ง 4 กลุ่ม

ผู้ให้ข้อมูล แบ่งเป็น

การสนทนากลุ่ม

ครอบครัวลักษณะเฉพาะมี 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มครอบครัวคนพิการ กลุ่มครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว กลุ่มครอบครัวแม่วัยรุ่น และกลุ่มครอบครัวต่างวัย ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป้าหมายในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์สำหรับการสร้างสุขภาวะครอบครัว มี 4 พื้นที่/จังหวัด (จังหวัดพัทลุง จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดน่าน จังหวัดสระบุรี) จังหวัดละ 4 กลุ่ม ๆ ละ 5 ครอบครัว รวมจำนวนทั้งสิ้น 80 ครอบครัว

การเลือกครอบครัวโดยผ่านแกนนำ ศพค. ที่ทำงานกับครอบครัวในพื้นที่ครอบครัวที่ให้ข้อมูลต้องเป็นครอบครัวที่สมัครใจที่จะเข้าร่วมสนทนากลุ่มมีความพร้อมและยินดีที่จะให้ข้อมูล

การเยี่ยมบ้านและการสัมภาษณ์

ครอบครัวลักษณะเฉพาะทั้ง 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มครอบครัวคนพิการ กลุ่มครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว กลุ่มครอบครัวแม่วัยรุ่น และกลุ่มครอบครัวต่างวัย โดยพิจารณาคัดเลือกจากครอบครัวลักษณะเฉพาะที่เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ๆ ละ 1 ครอบครัว ในทุกพื้นที่ศึกษา 4 จังหวัด (จังหวัดพัทลุง จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดน่าน จังหวัดสระบุรี) จำนวนทั้งสิ้น 17 ครอบครัว

หมายเหตุ: มี 1 พื้นที่/จังหวัด คือ จังหวัดน่าน มีการเยี่ยมบ้าน 2 ครอบครัว

เกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นครอบครัวลักษณะเฉพาะที่มีคุณสมบัติการเป็นครอบครัวลักษณะเฉพาะที่แตกต่างเป็นพิเศษในประเด็นการเป็นครอบครัวลักษณะพิเศษหรือความเป็นครอบครัวอบอุ่น รวมทั้งพิจารณาถึงความพร้อมและความสมัครใจของครอบครัวในการให้ผู้วิจัยทำการเยี่ยมบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป้าหมายในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์สำหรับการสร้างสุขภาวะครอบครัว มี 4 พื้นที่/จังหวัด จังหวัดละ 4 กลุ่ม ๆ ละ 5 ครอบครัว รวมจำนวนทั้งสิ้น 80 ครอบครัว

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการศึกษาเอกสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 2 ชุด ประกอบด้วย

ชุดที่ 1 ประเด็นการสนทนากลุ่มสำหรับกลุ่มเป้าหมายครอบครัวลักษณะเฉพาะ มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด ที่อ้างอิงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาและกรอบการวิจัย แบ่งแนวคำถามเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

แนวคำถามประเด็นที่ 1 สถานการณ์ และความเป็นครอบครัวอบอุ่นของครอบครัวลักษณะเฉพาะในพื้นที่เป้าหมายครอบครัวอบอุ่น มี 1 ข้อคำถาม คือ “ขอให้ท่านเล่าถึงเหตุการณ์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน อันเป็นที่มาของการทำให้ครอบครัวของท่านกลายเป็นครอบครัวลักษณะเฉพาะ”

แนวคำถามประเด็นที่ 2 ปัญหาและความต้องการของครอบครัวลักษณะเฉพาะ จำแนกตามกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่เป้าหมายครอบครัวอบอุ่น มี 2 ข้อคำถาม โดยถามว่า

1) เมื่อครอบครัวของท่านต้องกลายเป็นครอบครัวลักษณะเฉพาะ ครอบครัวของท่านต้องเผชิญปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง และอย่างไร

2) ปัญหาอุปสรรคที่ท่านและครอบครัวของท่านเผชิญอยู่นั้น ทำให้ครอบครัวท่านต้องการความช่วยเหลืออย่างไร(ความต้องการของใคร, เรื่องอะไร, อย่างไร, ใครคือผู้ที่สามารถให้ความช่วยเหลือได้)

แนวคำถามประเด็นที่ 3 แนวทางการเสริมสร้างความอบอุ่นสำหรับครอบครัวลักษณะเฉพาะ

โดยถามว่า “ถ้าจะทำให้ครอบครัวของท่านมีความอบอุ่นเพิ่มขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ท่านคิดว่าจะต้องทำอย่างไร”

ชุดที่ 2 ประเด็นการสัมภาษณ์ขณะเยี่ยมบ้านแบบไม่มีโครงสร้างแต่จะพิจารณากำหนดประเด็นคำถามจากผลการสนทนากลุ่มเป็นสำคัญการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์เนื้อหา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บข้อมูลตามลำดับขั้นการดำเนินกิจกรรม โดยการสำรวจสถานการณ์ในพื้นที่ การจัดเวทีการสนทนากลุ่ม การเยี่ยมบ้านและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างครอบครัวลักษณะเฉพาะและบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเป็นครอบครัวอบอุ่น เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการและตรงกับความเป็นจริงมากที่สุดดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ โดยการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร เช่น หนังสือ เอกสารประกอบการประชุม บทความ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต และเอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวอบอุ่นและครอบครัวลักษณะเฉพาะ

2) เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักตามคุณสมบัติที่กำหนด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดย

2.1 การสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูล คือครอบครัวลักษณะเฉพาะทั้ง 4 กลุ่ม (กลุ่มครอบครัวคนพิการ กลุ่มครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว กลุ่มครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว และกลุ่มครอบครัวต่างวัย) กลุ่มละ 5 ครอบครัวในแต่ละพื้นที่ ๆ ละ 20 ครอบครัว 4 จังหวัด จำนวน 80 ครอบครัว

2.2 การสัมภาษณ์และการสังเกตขณะลงเยี่ยมบ้านกลุ่มละ 1 ครอบครัวในแต่ละจังหวัด ๆ ละ 4 ครอบครัว 4 จังหวัด จำนวน 16 ครอบครัว

3) ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยใช้การจดบันทึกรายละเอียดพร้อมทั้งขออนุญาตใช้เครื่องมือบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์ขณะทำการเยี่ยมบ้าน

4) ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ถึงเดือนมิถุนายน 2560 รวมการเก็บข้อมูลทั้งสิ้นเป็นเวลา 2 เดือน หลังการเก็บข้อมูลแต่ละพื้นที่ คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง

หากข้อมูลที่ได้ไม่ชัดเจนหรือไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้วิจัยติดต่อกลุ่มตัวอย่างขอสัมภาษณ์
ผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเพียงพอ

การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้จาก การสนทนากลุ่ม สัมภาษณ์และสังเกตขณะ
ทำการเยี่ยมบ้านมาวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อตอบโจทย์และวัตถุประสงค์การวิจัย
ทำให้ทราบถึงสถานการณ์และความเป็นครอบครัวอบอุ่น ปัญหาและความต้องการ
และแนวทางการเสริมสร้างครอบครัวอบอุ่นให้กับครอบครัวลักษณะเฉพาะในพื้นที่
เป้าหมายครอบครัวอบอุ่น

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาการเสริมสร้างความอบอุ่นของครอบครัวลักษณะเฉพาะในพื้นที่
เป้าหมายครอบครัวอบอุ่นแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ สถานการณ์ของครอบครัวลักษณะเฉพาะ
และความเป็นครอบครัวอบอุ่นในชุมชนปัญหาและความต้องการการสนับสนุนทางสังคม
ของครอบครัวลักษณะเฉพาะและแนวทางการเสริมสร้างความอบอุ่นสำหรับครอบครัว
ลักษณะเฉพาะโดยครอบครัวและชุมชน

1. สถานการณ์ของครอบครัวลักษณะเฉพาะและความเป็นครอบครัวอบอุ่น ในพื้นที่เป้าหมายครอบครัวอบอุ่น

ครอบครัวลักษณะเฉพาะทั้ง 4 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ครอบครัว
เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวที่มีคนพิการและครอบครัวต่างวัยหรือ
ครอบครัวข้ามรุ่น เป็นโครงสร้างของครอบครัวไทยที่เปลี่ยนแปลงไปจากโครงสร้าง
ครอบครัวในอดีตและมีผลกระทบต่อความเป็นครอบครัวอบอุ่น โดยพิจารณาจาก
สัมพันธภาพที่เกิดขึ้นในครอบครัว การทำบทบาทหน้าที่ของครอบครัวทางด้าน
เศรษฐกิจ สุขภาพ ข้อมูลข่าวสารและการบริการในการเสริมสร้างความอบอุ่นสำหรับ
ครอบครัวลักษณะเฉพาะในชุมชนนั้น ในชุมชนมีต้นทุน มีพลัง มีโครงสร้าง มีกลไกใน

การหนุนเสริมเพื่อให้ครอบครัวลักษณะเฉพาะสามารถดำเนินชีวิตครอบครัวต่อไปได้ บทสรุปจากการศึกษาครั้งนี้ มีดังนี้

1.1 สถานการณ์ของครอบครัวลักษณะเฉพาะและความเป็นครอบครัวอบอุ่นของครอบครัวลักษณะเฉพาะในพื้นที่เป้าหมายครอบครัวอบอุ่น

ภาพรวมสถานการณ์ของครอบครัวลักษณะเฉพาะและความเป็นครอบครัวอบอุ่น

ครอบครัวลักษณะเฉพาะถือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การเป็นครอบครัวลักษณะเฉพาะทำให้โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมซึ่งเป็นครอบครัวปกติ วิธีการดำเนินชีวิตของครอบครัวต้องปรับเปลี่ยนให้ตอบสนองต่อสถานะเศรษฐกิจและสังคมในยุคปัจจุบัน ครอบครัวต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวเพื่อความอยู่รอด วัฒนธรรมประเพณี ค่านิยมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปให้เห็นชัดเจน คือ การปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ ในอดีตลูกหลานมีหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุ ปัจจุบันในครอบครัวที่พ่อแม่ต้องไปทำงานนอกบ้าน ครอบครัวที่มีแม่เป็นวัยรุ่น ไม่มีความพร้อมที่จะเลี้ยงดูลูกที่เกิดมา ปู่ย่าตายายก็ต้องมีหน้าที่ช่วยเหลือลูกหลานเหล่านี้ โครงสร้างการเป็นครอบครัวขนาดเล็ก ต่างคนต่างอยู่ห่างไกล เป็นข้อจำกัดในการสนับสนุนการบำบัดบเทาหน้าที่ของครอบครัวในเวลาทีครอบครัวต้องกลายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวที่มีคนพิการต้องการการดูแลเป็นพิเศษ

นอกจากปัจจัยแวดล้อมภายในครอบครัว อาทิ ค่านิยมความเชื่อเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนด้วยการให้เงินเกินขอบเขต ไม่คำนึงถึงเหตุผลและความจำเป็น ช่องว่างระหว่างวัย (เด็กกับผู้สูงอายุ) สภาพะสุขภาพของคนในครอบครัวและผู้ทำหน้าที่ดูแลทั้งดูแลเด็ก ดูแลคนพิการ การที่สมาชิกเกี่ยวข้องกับสุรา การพนัน ฯลฯ แล้ว ปัจจัยแวดล้อมภายนอก เช่น ยาเสพติด เทคโนโลยีสื่อประเภทต่าง ๆ ฯลฯ ก็มีผลต่อการบำบัดบเทาหน้าที่ของครอบครัว เช่น การอบรมเลี้ยงดูลูก

ครอบครัวลักษณะเฉพาะทั้ง 4 กลุ่ม แม้จะเป็นครอบครัวที่ต้องเผชิญกับความยากลำบากกับภาวะความรับผิดชอบที่มีมากมาย ด้วยข้อจำกัดต่าง ๆ แต่เมื่อให้ครอบครัวเหล่านี้ ประเมินความเป็นครอบครัวอบอุ่นของตนเอง ทุกครอบครัวยังให้คะแนนความอบอุ่นของครอบครัวในระดับปานกลางถึงมาก

1.2 สถานการณ์ครอบครัวลักษณะเฉพาะในพื้นที่เป้าหมายครอบครัวอบอุ่นจำแนกตามกลุ่มเป้าหมายครอบครัวลักษณะเฉพาะทั้ง 4 กลุ่มครอบครัว

สถานการณ์ครอบครัวลักษณะเฉพาะและความเป็นครอบครัวอบอุ่นในชุมชนจำแนกตามกลุ่มเป้าหมายครอบครัวลักษณะเฉพาะทั้ง 4 กลุ่มครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวคนพิการ ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวแม่วิัยรุ่นและครอบครัวต่างวัย มีดังนี้

ครอบครัวคนพิการ

สถานการณ์ที่นำเข้าสู่การเกิดปัญหา ได้แก่ ความเจ็บป่วยด้วยโรคทางกาย เช่น มะเร็ง ฯลฯ พิการจากพันธุกรรม ประสบอุบัติเหตุ และภาวะแทรกซ้อนขณะคลอด/ตั้งครรภ์

การเผชิญปัญหาอุปสรรค ได้แก่ พ่อแม่ต้องรับภาระดูแลใกล้ชิดตลอดเวลา ครอบครัวขาดกำลังคนที่จะช่วยหารายได้เกิดผลกระทบทางจิตใจทั้งต่อคนพิการ ผู้ดูแล และบุคคลในครอบครัว การสะสมความเหนื่อยล้าของผู้ดูแล ขาดการผ่อนคลาย คนพิการโดยไม่ทันตั้งตัว มีความเครียด ปรับตัวรับความจริงไม่ได้ และค่าใช้จ่ายในการดูแลคนพิการสูง

การสนับสนุนทางสังคมและการช่วยเหลือที่ได้รับ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัว/ญาติรับฟังความเครียด ผู้ช่วยดูแลคนพิการ (Personal Care Givers) เจ้าหน้าที่สาธารณสุขติดตามการดูแลอย่างต่อเนื่อง การมีช่องทางสร้างรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว และการรับบริจาคสิ่งของเพื่อดูแลคนพิการ

ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว

สถานการณ์ที่นำเข้าสู่การเกิดปัญหา ได้แก่ สามีขาดความรับผิดชอบ การถูกทำร้ายจากคู่สมรส การติดยาและยาเสพติดของคู่สมรส การนอกใจของคู่สมรส คู่สมรสเสียชีวิต การเป็นภรรยาบ่อยทำให้ขาดความมั่นคงของครอบครัว

การเผชิญปัญหาอุปสรรค ได้แก่ การขาดพลังใจในการพึ่งพาตนเอง ในช่วงแรก การปรับตัวต่อสภาวะวิกฤติของชีวิตครอบครัวที่ไม่ได้มีการวางแผนมาก่อน ทักษะคิดของสังคมทำร้ายจิตใจ การรับภาระค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงบุตรลำพัง การทำงานหนักอย่างต่อเนื่องเมื่อต้องทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวไม่มีเวลาพักผ่อน และมีเวลาเอาใจใส่ลูกน้อยลง ต้องรับผิดชอบต่อการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ภายในครอบครัวเพิ่มขึ้น ทำให้โครงสร้างและความเป็นครอบครัวขาดความสมบูรณ์และความอบอุ่น ครอบครัวพึ่งตนเอง (เศรษฐกิจ ภาย จิต สังคม) ได้น้อยลง

การสนับสนุนทางสังคมและการช่วยเหลือที่ได้รับ ได้แก่ การช่วยด้านการมีอาชีพและรายได้มั่นคง การช่วยปลดภาระหนี้สิน สวัสดิการทุนการศึกษาของบุตร พ่อแม่ช่วยเลี้ยงดูหลาน ญาติพี่น้องสนับสนุนกำลังใจ/ช่วยดูแลบุตร

ครอบครัวแม่วัยใส

สถานการณ์ที่นำเข้าสู่การเกิดปัญหา ได้แก่ พ่อแม่ทำงานนอกบ้าน ต้องให้อยู่กับผู้สูงอายุ ขาดต้นแบบการพัฒนาทักษะชีวิต เทคโนโลยีทำให้สร้างสัมพันธ์ภาพกับเพื่อนต่างเพศได้ไว การควบคุมพฤติกรรมตนเองมีน้อย และค่านิยมการคบหาแฟนในวัยเรียน

การเผชิญปัญหาอุปสรรค ได้แก่ การถูกตีตราจากสังคม คำสบประมาท การปรับตัวกับครอบครัวใหม่ ความขัดแย้งในชีวิตคู่ ปัญหาสุขภาพร่างกายหลังคลอด ปัญหาการเงินที่จะนำมาใช้เลี้ยงลูก

การสนับสนุนทางสังคมและการช่วยเหลือที่ได้รับ ได้แก่ ครอบครัวช่วยเลี้ยงดูลูกให้คุณแม่มีมือใหม่ หน่วยงานรัฐในชุมชนให้ความช่วยเหลือตามสมควร เจ้าหน้าที่สาธารณสุขติดตามต่อเนื่อง การได้ศึกษาต่อ

ครอบครัวต่างวัย

สถานการณ์ที่นำเข้าสู่การเกิดปัญหา ได้แก่ การเสียชีวิตของพ่อแม่ของหลาน/เหลน ปัญหาครอบครัวแตกแยก พ่อแม่ทำงานต่างถิ่น ปัญหาความยากจนไม่สามารถเลี้ยงบุตรได้เอง และการมีครอบครัวใหม่ของพ่อ/แม่

การเผชิญปัญหาอุปสรรค ได้แก่ การเงินไม่พอใช้เลี้ยงหลาน/เหลน สุขภาพผู้สูงอายุเสื่อมลงตามวัย มีรายได้ทางเดียวจากเบี้ยยังชีพ พ่อแม่ของหลาน/เหลนขาดการติดต่อ วัยต่างกันเป็นอุปสรรคในการอบรมสั่งสอน ขาดโอกาสในการใช้ชีวิตในวัยเกษียณ และความรู้เรื่องพัฒนาการเลี้ยงเด็กสมัยใหม่

การสนับสนุนทางสังคมและการช่วยเหลือที่ได้รับ ได้แก่ คู่ชีวิต พี่งพาช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจและกำลังใจ

ญาติพี่น้องช่วยเหลือบ้างเป็นครั้งคราว การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ทำให้สามารถเลี้ยงดูหลานได้ราบรื่น

1.3 ความเป็นครอบครัวอบอุ่นของครอบครัวลักษณะเฉพาะในพื้นที่เป้าหมายครอบครัวอบอุ่นจำแนกตามกลุ่มเป้าหมายครอบครัวลักษณะเฉพาะทั้ง 4 กลุ่มครอบครัว

ครอบครัวคนพิการ

บทบาทหน้าที่ ของครอบครัว ได้แก่ ต้องมีผู้ทำหน้าที่หลักในการรับผิดชอบดูแลคนพิการผู้ดูแลต้องมีจิตใจอาสารับผิดชอบต่อดูแลแม่/ภรรยา (เพศหญิง) คือ ผู้ดูแลหลักครอบครัวคาดหวังให้คนพิการ ทำหน้าที่ดูแลกิจวัตรของตนเองได้บ้างการดูแลภายในครอบครัวต้องมีการสลับบทบาทหน้าที่กับคนพิการ ผู้ดูแลคนพิการภูมิใจที่ได้ทำหน้าที่ดูแล เหมือนการแสดงความกตัญญูผู้ดูแลต้องอดทนต่ออารมณ์ฉุนเฉียวของคนพิการ

สัมพันธภาพภายในครอบครัว ได้แก่ สายสัมพันธ์เกิดขึ้นขณะที่ปฏิบัติหน้าที่ในการดูแลคนพิการต้องมีการให้กำลังใจกัน กล่าวชื่นชม และขอบคุณต่อ

การแสดงน้ำใจต่อกันอย่างสม่ำเสมอการช่วยแบ่งเบาหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว จะช่วยเสริมบรรยากาศที่ดีในครอบครัวได้ควรหมั่นสังเกตสีหน้าอารมณ์ของสมาชิก และการชักชวนให้ร่วมทำกิจกรรมคือการให้ความสำคัญต่อสมาชิก

การพึ่งตนเองของครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวต้องใช้ชีวิตอย่าง ประหยัดการได้รับเบี้ยคนพิการช่วยแบ่งเบาภาระการเงินของครอบครัวได้กู้เงินกองทุน หมู่ใช้ในยามฉุกเฉินการมีที่ดินทำกิน ทำเกษตรกรรมช่วยให้ครอบครัวลดรายจ่าย ไม่ต้องการเป็นหนี้ในระบบต้องการให้ลูกหลานส่งเงินรายเดือนช่วยเหลือ

ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว

บทบาทหน้าที่ของครอบครัว ได้แก่ แม่เลี้ยงเดี่ยวต้องเริ่มทำงาน เพื่อให้มีรายได้ต้องทำหน้าที่เป็นทั้งพ่อและแม่ให้แก่ลูกแม่ต้องทำหน้าที่เป็นหัวหน้า ครอบครัวต้องทำงานนอกบ้านและภายในบ้าน ลูกของแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องช่วยเหลืองาน บ้าน/ดูแลน้องลูกมีหน้าตักกับผิดชอบการเรียนเป็นหลัก แม่เลี้ยงเดี่ยวต้องเป็นต้นแบบ อบรมสั่งสอนการใช้ชีวิตให้ลูกแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องมีความเข้มแข็งในการดูแลลูก บางเรื่องต้องใช้ความเฉพาะ ต้องรู้จักพึ่งพาผู้อื่นที่เป็นคนในครอบครัวพ่อแม่ (ปู่ย่า ตายาย) มีบทบาทเป็นผู้ป่วยเลี้ยงดูลูกให้แม่เลี้ยงเดี่ยว

สัมพันธภาพภายในครอบครัว ได้แก่ ควรร่วมวงทานอาหารด้วยกัน เป็นประจำวันพิเศษต้องชักชวนสมาชิกทำกิจกรรมด้วยกันมีการสื่อสาร ปฏิสัมพันธ์ ต่อกันอย่างสม่ำเสมอใช้เหตุผลในการสื่อสารเพื่อการอบรมบ่มเพาะลูก แสดงออกถึง ความรักต่อลูกให้คุ้นชินแบ่งเวลาหลังเลิกงานเพื่ออยู่กับลูก ต้องมีความเข้าใจเรื่องวัย ที่แตกต่างยินดีรับฟังปัญหาของลูก ความรู้สึกของลูกเมื่อต้องขาดพ่อ เปิดโอกาสให้ ลูกตัดสินใจด้วยตนเอง ให้กำลังใจต่อกันอย่างสม่ำเสมอ เป็นผู้ให้การปรึกษาแก่ลูกได้

การพึ่งตนเองของครอบครัว ได้แก่ การมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงเป็น หลักประกันในการดำรงชีวิต การมีอาชีพและรายได้ของตนเอง การรู้จักวางแผน เก็บออม ส่วนใหญ่มีหนี้สินเพื่อส่งเสริมการเรียนของลูก หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

สามารถผ่อนปรนภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาได้ และมีกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวที่คอยช่วยเหลือกันและกัน

ครอบครัวแม่วัยรุ่น

บทบาทหน้าที่ของครอบครัว ได้แก่ พ่อแม่ของคู่สมรส/แฟน ให้อิสระในการทำหน้าที่ในครอบครัวแม่วัยใสถูกมอบหมาย ให้รับภาระงานบ้านเป็นหลักต้องเป็นผู้รับผิดชอบดูแลลูกเองผู้สูงอายุในครอบครัวช่วยเหลือลูกครอบครัวไม่ได้คาดหวัง ให้แม่วัยใสทำงานหารายได้แม่วัยใสรู้สึกขาดอิสระ ในชีวิตวัยเรียน/วัยรุ่นคู่สมรส/สามีไม่เกื้อหนุนการเลี้ยงลูก

สัมพันธ์ภายในครอบครัว ได้แก่ การทานข้าวด้วยกัน ควรทำเป็นกิจวัตร ต้องหาโอกาสพิเศษทำกิจกรรมสานสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ครอบครัวควรแสดงความห่วงใยต่อแม่วัยใสขณะตั้งครรภ์ ต้องเปิดใจรับฟังปัญหาของสมาชิกในครอบครัวการมีอิสระในการแสดงความคิดเห็น/มีพื้นที่ส่วนตัวควรให้กำลังใจต่อกันอย่างสม่ำเสมอครอบครัวมีความอบอุ่นในเกณฑ์ปานกลาง-ดีครอบครัวไม่ทอดทิ้งให้เผชิญปัญหาเพียงลำพัง

การพึ่งตนเองของครอบครัว ได้แก่ แม่วัยใสมีเงินออมสำหรับอนาคตมีครอบครัว/ญาติช่วยเหลือการเงินยามฉุกเฉินมีการวางแผนเรื่องการชำระหนี้สินของตนเองสิทธิประกันสุขภาพช่วยลดค่าใช้จ่ายในการรักษาแม่วัยใสใช้เทคโนโลยีหาข้อมูลในการสื่อสาร/ศึกษาวิธีการเลี้ยงลูก

ครอบครัวต่างวัย

บทบาทหน้าที่ของครอบครัว ได้แก่ ต้องทำหน้าที่เป็นพ่อกับแม่ให้แก่หลาน/เหลนต้องอบรมสั่งสอนความกตัญญูต่อบุพการีและผู้มีพระคุณ ผู้สูงอายุต้องทำงานหาเงินเลี้ยงหลานสนับสนุนการศึกษาแก่หลาน/เหลนอย่างสุดความสามารถลงโทษเมื่อหลาน/เหลนมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมอำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีวิตของหลานทุกเรื่องหลาน/เหลนมีหน้าที่หลัก คือ การเรียนหนังสือหลาน/เหลนมีหน้าที่

รอง คือ ช่วยทำงานบ้าน เป็นแบบอย่างการปฏิบัติที่ดีให้หลาน/เหลน ไม่แบ่งหน้าที่ในบ้านว่าเป็นของผู้หญิง/ผู้ช่วย ต้องช่วยกันทำเพื่อแบ่งเบาภาระแก่กัน

สัมพันธ์ภายในครอบครัว ได้แก่ รับประทานร่วมกันกับหลาน/เหลนเป็นประจำแสดงออกถึงความรัก ด้วยการกอด หอมแก้ม สัมผัสให้คุ้นเคยหา กิจกรรมทำกับหลาน/เหลนในบางโอกาสพ่อแม่ของหลาน/เหลนต้องหาโอกาสมาเยี่ยมลูกบ้าง การเล่นนิทานให้หลาน/เหลนฟังช่วยเชื่อมสัมพันธ์ได้เมื่อหลาน/เหลนเข้าสู่วัยรุ่น จะมีความห่างเหินกับผู้สูงอายุมากขึ้น ผู้สูงอายุควรเปิดใจรับฟังเรื่องราวของหลาน/เหลน ไม่คาดหวังจากพฤติกรรมของหลาน/เหลนมากนักมีความยืดหยุ่นในการเลี้ยงดู เพราะวัยต่างกัน ให้กำลังใจ เห็นคุณค่า และชื่นชมอย่างสม่ำเสมอ

การพึ่งตนเองของครอบครัว ได้แก่ การมีที่อยู่/ที่ทำกินของตนเอง ทำให้มีความมั่นคงความสามารถด้านการเกษตรช่วยลดค่าใช้จ่ายในการบริโภคได้ในครอบครัวขยายญาติพี่น้องให้ความช่วยเหลือกันดีมีเงินฝากช่วยให้มั่นใจต่อการรับมือกับปัญหาการเงินได้ไม่ควรมียาได้ทางเดียว ต้องมีอาชีพเสริมเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านเป็นประโยชน์ต่อการกู้ยืมฉุกเฉินเป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชน เพื่อไม่ให้ลูกหลานเดือดร้อนใช้หนี้แทน การอยู่แบบพอเพียงพึ่งพาอาหารจากธรรมชาติ ช่วยลดค่าใช้จ่ายได้การพบแพทย์อย่างสม่ำเสมอช่วยลดปัญหาการเจ็บป่วยเรื้อรังเจ็บป่วยน้อยทำให้มีแรงทำงานเพิ่มขึ้นต้องมีพลังใจที่พร้อมช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวทุกคน บัตรทองช่วยลดค่าใช้จ่ายในการรักษาได้

2. ปัญหาและความต้องการของครอบครัวลักษณะเฉพาะในพื้นที่เป้าหมายครอบครัวอบอุ่น

โดยภาพรวมของปัญหาและความต้องการของครอบครัวลักษณะเฉพาะ

ครอบครัวลักษณะเฉพาะทั้ง 4 กลุ่มเป้าหมายมีปัญหาและความต้องการพื้นฐานทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมเช่นเดียวกัน ปัญหาและความต้องการที่ปัญหาาร่วมที่ทุกกลุ่มเป้าหมายให้ความสำคัญเหมือนกัน คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

(อาชีพ รายได้ การชำระค่าน้ำค่าน้ำประปา) และสุขภาพ ส่วนความต้องการที่สำคัญ คือ การเสริมพลังอำนาจทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา

ปัญหาและความต้องการของครอบครัวลักษณะเฉพาะ จำแนกตามกลุ่มเป้าหมายครอบครัวลักษณะเฉพาะทั้ง 4 กลุ่มครอบครัว

ปัญหาและความต้องการที่สำคัญของครอบครัวลักษณะเฉพาะทั้ง 4 กลุ่มครอบครัว พบว่า ปัญหาและความต้องการที่สำคัญของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว คือ เศรษฐกิจ การเลี้ยงดูบุตรและสุขภาพ: ปัญหาและความต้องการที่สำคัญของครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว คือ การเลี้ยงดูบุตร การศึกษา อาชีพ: ปัญหาและความต้องการที่สำคัญของครอบครัวคนพิการต้องดูแล คือ การพัฒนาศักยภาพผู้ดูแล สุขภาพ เศรษฐกิจ: ปัญหาและความต้องการที่สำคัญของครอบครัวต่างวัย คือ เศรษฐกิจ สุขภาพ และการพัฒนาทักษะการเลี้ยงดูเด็กยุคใหม่อย่างรู้เท่าทัน มีรายละเอียดดังนี้

ครอบครัวคนพิการ

ปัญหาของครอบครัวคนพิการ คือ คนพิการ เป็นภาระของครอบครัว คนพิการที่ไม่สามารถดูแลตัวเองได้ต้องมีผู้ดูแลตลอดเวลา ทำให้ไม่สามารถทำงานได้ เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา ทั้งผู้ดูแลและคนพิการมีความเครียดและเกิดภาวะซึมเศร้า ทำให้สุขภาพจิตไม่ดี ผู้ดูแลมีปัญหาด้านสุขภาพเนื่องจากต้องดูแลคนพิการตลอดเวลา ทำให้พักผ่อนไม่เต็มที่ ปัญหาสุขภาพคนพิการ คนพิการที่เป็นเด็กมีภาวะขาดสารอาหารน้ำหนักไม่เป็นไปตามเกณฑ์ คนพิการไม่ได้เรียนหนังสือ ผู้ดูแลคนพิการไม่มีความรู้และทักษะที่ถูกต้องในการดูแลคนพิการ ไม่เข้าใจว่าลักษณะความพิการแต่ละประเภทต้องให้การดูแลอย่างไร อีกทั้งยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจในการช่วยเหลือคนพิการ (เครือข่ายผู้ดูแลคนพิการ)

ครอบครัวที่มีลูกพิการ หากทั้งพ่อและแม่ต้องออกไปทำงานทั้งคู่ ต้องปล่อยให้เด็กพิการอยู่กับผู้สูงอายุหรืออยู่เพียงลำพัง หรือหากเป็นครอบครัวแตกแยก พ่อแม่ก็จะทิ้งเด็กพิการไว้ให้ญาติพี่น้องเลี้ยงเช่นกัน ทำให้เด็กพิการขาดความอบอุ่น

ครอบครัวมีฐานะยากจน มีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว มีอาชีพไม่มั่นคง เนื่องจากผู้ปกครองไม่สามารถออกไปทำงานหารายได้ได้เต็มที่ พ่อหรือแม่ต้องทำงานเพียงคนเดียว อีกคนหนึ่งต้องคอยดูแลเด็กพิการตลอดเวลา จึงไม่สามารถออกไปทำงานนอกบ้านได้ ไม่มีทุนในการประกอบอาชีพ ซึ่งส่งผลต่อการดูแลเด็กพิการ ไม่มีค่าใช้จ่ายในการดูแล ไม่สามารถที่จะเดินทางไปทำกายภาพบำบัด เพื่อฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ ปัญหาค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของเด็กพิการ การเข้าไม่ถึงสิทธิของคนพิการ บางครอบครัวขาดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิทธิสวัสดิการของผู้พิการ ขาดกายอุปกรณ์สำหรับคนพิการ เนื่องจากความพิการของคนในครอบครัวทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนของสมาชิกในครอบครัวลดน้อยลง คนพิการไม่มีความมั่นใจในตนเองหากต้องเข้าร่วมสังคมกับผู้อื่น และสังคมยังมีการตีตราลักษณะของคนพิการว่าเป็นผู้ด้อยโอกาสในสังคม

ครอบครัวคนพิการ จึงต้องการการส่งเสริมอาชีพให้แก่คนพิการ และผู้ดูแลคนพิการ โดยสามารถทำงานที่บ้านได้ มีการฝึกอาชีพ สนับสนุนทุนในการประกอบอาชีพ รวมทั้งหาตลาดเพื่อรองรับและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มมากขึ้น การเข้าถึงบริการสังคมที่จำเป็น เช่น บริการด้านการแพทย์ ได้รับการพัฒนาตามศักยภาพ การส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องบริการด้านการศึกษาสำหรับคนพิการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การช่วยเหลือครอบครัว เงินสงเคราะห์ครอบครัว เพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น กายอุปกรณ์สำหรับคนพิการ อุปกรณ์ในการช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการดูแลคนพิการ ของใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลคนพิการมากขึ้น มีทีมอาสาสมัครในการเยี่ยม ติดตามดูแล ช่วยเหลือ ครอบครัวคนพิการต้องการความรู้สำหรับผู้ดูแลคนพิการเพื่อการดูแลคนพิการอย่างถูกวิธี การฟื้นฟูสมรรถภาพกายภาพบำบัด และฝึกให้คนพิการได้เรียนรู้และสามารถช่วยเหลือตัวเองให้ได้มากที่สุด มีกิจกรรมสำหรับครอบครัวคนพิการเพื่อคลายเครียด และสังคมยอมรับในตัวคนพิการ และให้กำลังใจเพื่อให้ครอบครัวสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้

ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว

ปัญหาครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว คือ ครอบครัวมีฐานะยากจน มีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ ขาดอาชีพที่มั่นคง มีอาชีพรับจ้าง ไม่มีความรู้ด้านอาชีพเสริมต่าง ๆ ที่จะช่วยเพิ่มรายได้ในครอบครัว ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ไม่มีเงินทุนในการประกอบอาชีพ ไม่มีงานทำ มีหนี้สิน พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวมีความรู้น้อย ขาดโอกาสทางการศึกษา ต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัวเพียงคนเดียว รับภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัวทั้งหมด และมีบุตรอยู่ในวัยที่กำลังศึกษา เมื่อครอบครัวมีรายได้ไม่เพียงพอแล้ว มีผลต่อการศึกษาของบุตร บุตรไม่มีค่าใช้จ่ายในการศึกษา การที่พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องรับภาระในการเลี้ยงดูลูกเพียงลำพัง ทำให้เกิดความเครียด ภาวะซึมเศร้า พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวบางคนใช้ลูกเป็นที่ระบายอารมณ์ การที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องออกไปทำงาน ทำให้ไม่มีเวลาให้ครอบครัวทำให้บุตรรู้สึกเหงา เกิดปัญหาขาดความอบอุ่น บุตรขาดคนดูแล ปกครอง ไม่มีเวลาใกล้ชิด ที่จะอบรมสั่งสอนลูก อีกทั้งยังขาดความรู้ที่ถูกต้องในการดูแลบุตร ทำให้บุตรมีนิสัยก้าวร้าว เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างพ่อหรือแม่และบุตร การทะเลาะเบาะแว้งภายในครอบครัว ทั้งผู้เลี้ยงดูและเด็กมีปัญหาทางอารมณ์และพฤติกรรม เช่น เครียด อាកาการซึมเศร้า เด็กในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวจะขาดความเชื่อมั่นในตนเอง สมาชิกในครอบครัวขาดที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่มีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่จะนำพาชีวิตตนเอง และครอบครัวสู่ความสำเร็จ และความสุขขาดความมั่นใจในการดำเนินชีวิตตามลำพัง เด็กที่อาศัยอยู่ในครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวไม่ครบ ทั้งพ่อ แม่ ลูก มีโอกาสเสี่ยงที่จะเป็นเด็กมีปัญหาสังคมไม่ยอมรับ มองว่าครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวเป็นครอบครัวมีปัญหา เด็กจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดปัญหาสังคม และสังคมต้องเฝ้าระวังครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเป็นพิเศษ

ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องการให้ชุมชนเข้าใจปัญหาของครอบครัว และยอมรับ ต้องการกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป การรวมกลุ่มกันของครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวในการทำกิจกรรมที่มีประโยชน์และสร้างสรรค์ มีพื้นที่หรือกิจกรรมสำหรับ

ให้ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวได้มาพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ภาวะวิกฤติของครอบครัว ร่วมแบ่งปันทุกข์สุข ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และหาทางออก ของปัญหาาร่วมกัน ยกย่องเชิดชูครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข เป็นการสร้างกำลังใจให้แก่ครอบครัวอื่น ๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และมั่นคงให้กับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ต้องการมีอาชีพเสริม ที่สามารถทำงานที่บ้านได้ โดยส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การฝึกอาชีพ ทุนในการประกอบอาชีพ รวมทั้งตลาดเพื่อรองรับและจำหน่าย โดยองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วยส่งเสริม สนับสนุน ให้ความรู้ความเข้าใจในอาชีพเสริม เพื่อให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มมากขึ้น เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสงเคราะห์ดูแลครอบครัวอย่างทั่วถึง การสนับสนุนเงินสงเคราะห์ช่วยเหลือครอบครัว ชุมชนจัดสวัสดิการ/ดูแลช่วยเหลือครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่มีความยากลำบาก มีการจัดบริการออกเยี่ยมบ้านมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต โดยมีกลุ่มอาสาสมัคร ดูแล เยียวยาครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่มีภาวะความเครียด และมีการพัฒนาศักยภาพเด็กและครอบครัว การสนับสนุนทุนการศึกษาสำหรับบุตร

ครอบครัวแม่วัยรุ่น

ปัญหาของครอบครัวแม่วัยรุ่น คือ การขาดโอกาสทางการศึกษาของแม่วัยรุ่น เมื่อเกิดการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรของแม่วัยรุ่น ทำให้ต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน เรียนไม่จบ หรือต้องหยุดเรียนจนกว่าจะคลอด ทำให้ขาดวุฒิการศึกษาที่จะไปทำงานที่มั่นคง หรือไม่สามารถสมัครงานได้เมื่อมีบุตรแล้วทำให้ภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น หากครอบครัวแม่วัยรุ่นไม่มีรายได้ที่มั่นคง แม่วัยรุ่นต้องเลี้ยงลูก ทำให้ไม่ได้ทำงาน ไม่อาชีพ ไม่มีรายได้ ปัญหาหนึ่งสิน มีฐานะยากจน ย่อมทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว เป็นการเพิ่มภาระกับครอบครัวพึ่งพิง (พ่อ แม่ ปู่ย่า ตายาย) หลายครอบครัวพ่อแม่ต้องออกไปทำงานข้างนอกทำให้ต้องทิ้งลูกไว้ให้ปู่ย่าตายายเลี้ยงดูเกิดความไม่มั่นคงในชีวิตคู่ ครอบครัว

แม่วัยรุ่นมีโอกาสที่จะกลายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว หากสามีไม่ดูแลเอาใจใส่ เกิดความไม่เข้าใจกันในครอบครัว การทะเลาะเบาะแว้ง กระทำความรุนแรงในครอบครัว เกิดการหย่าร้างหรือเลิกรากันไป หากพ่อแม่ครอบครัววัยรุ่นแยกทางกัน การเลี้ยงดูลูกจะตกเป็นภาระของแม่วัยรุ่นและครอบครัวเดิม ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาและเป็นภาระกับครอบครัวเดิมได้ ไม่มีความพร้อมในการเลี้ยงดูบุตร เนื่องจากแม่วัยรุ่นอายุยังน้อย ยังไม่มีวุฒิภาวะเพียงพอ ขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการเลี้ยงดูบุตร ที่ถูกต้อง และอาจมีปัญหาด้านจิตใจ จึงต้องเป็นภาระของครอบครัวเดิมช่วยเลี้ยงดู เมื่อแม่วัยรุ่นคลอดบุตรแล้ว ส่วนมากจะให้ปู่ย่า ตายายเลี้ยงลูก ส่วนบิดามารดา ก็ไปเรียนหนังสือหรือทำงานนอกบ้าน หากพ่อแม่วัยรุ่นต้องไปประกอบอาชีพต่างถิ่น ทำให้ไม่ได้ทำบทบาทหน้าที่ของตน ไม่ได้ดูแลเอาใจใส่ลูก ละเลยการอบรมสั่งสอน ปลูกฝังจริยธรรมที่ดีแก่ลูก เมื่อกลายเป็นแม่วัยรุ่นแล้ว ครอบครัวและสังคมไม่ค่อยยอมรับ ทำให้ไม่มีความมั่นใจในการเข้าสังคม ไม่อยากเปิดเผยตัว มีภาวะเครียด และซึมเศร้า อาจเกิดปัญหาซ้ำ คือ มีการคลอดบุตรซ้ำอีกทั้ง ๆ ที่ยังไม่เข้าใจหรือมีความพร้อม

ครอบครัวแม่วัยรุ่นต้องการการจัดหาอาชีพ อาชีพเสริมระหว่างเลี้ยงดูลูก เป็นอาชีพที่สามารถทำงานที่บ้านได้ การฝึกอาชีพ ทุนสำหรับประกอบอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นเงินทุนหรือวัสดุ อุปกรณ์ โดยมีการส่งเสริมอาชีพภายในชุมชน เพื่อให้มีรายได้ เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้นมีกิจกรรมให้ความรู้ในเรื่อง การรณรงค์ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในกลุ่มวัยรุ่น ความรู้เรื่องเพศ ที่ถูกต้อง การแนะนำการคุมกำเนิด เพื่อเป็นเกราะในการป้องกันตนเอง สร้างความเข้าใจกับคุณแม่วัยรุ่น ในการดำเนินชีวิตหลังคลอด ความรู้และทักษะที่ถูกต้องในการเลี้ยงดูลูก วิธีการดำเนินชีวิตครอบครัวที่ต้องทำควบคู่ทั้งการเลี้ยงเด็ก และการกลับไปศึกษาต่อหลังจากคลอดบุตรหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสงเคราะห์ ดูแลและช่วยเหลือครอบครัวแม่วัยรุ่นในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ การสงเคราะห์บุตร เงินสงเคราะห์ครอบครัว ทุนการศึกษาสำหรับบุตร ต้องการ

กลับไปศึกษาให้จบหลักสูตรตามเกณฑ์ หลังจากการคลอดบุตร เพื่อที่จะใช้วุฒิการศึกษาสมัครงานได้ และต้องการกำลังใจ ความมั่นใจ ที่จะกลับเข้าสู่สังคม

ครอบครัวต่างวัย

ปัญหาของครอบครัวต่างวัย คือ เนื่องจากความแตกต่างระหว่างวัยรวมทั้งเทคโนโลยี และสภาพสังคมสมัยใหม่ ทำให้ผู้สูงอายุและเด็กมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน เกิดความไม่เข้าใจกัน เป็นเรื่องยากที่ผู้สูงอายุจะพูดคุย ให้คำแนะนำอบรมสั่งสอน เด็กไม่ค่อยเชื่อฟัง เมื่อมีปัญหาเด็กจะไม่ปรึกษาผู้สูงอายุแต่จะไปปรึกษาเพื่อนมากกว่าเกิดปัญหาในครอบครัว การทะเลาะเบาะแว้ง ความรุนแรงในครอบครัว การล่วงละเมิดทางเพศกรณีเด็กอยู่กับผู้สูงอายุที่ไม่ใช่ญาติ เด็กขาดความอบอุ่น เนื่องจากไม่ได้รับความรัก การดูแลเอาใจใส่จากพ่อแม่ บางครั้งผู้สูงอายุไม่ได้ดูแลเอาใจใส่ อบรมสั่งสอนเด็กเท่าที่ควร อีกทั้งปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ มีความเครียดและภาวะซึมเศร้า ทำให้ดูแลเด็กได้ไม่เต็มที่ ทำให้เด็กมีพฤติกรรมเสี่ยง ก้าวร้าว มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมกับวัย ทำให้เป็นครอบครัวที่ต้องเฝ้าระวังเป็นพิเศษในชุมชน ผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กไม่เหมาะสม ขาดความรู้ในการเลี้ยงดูเด็กที่ถูกต้อง ส่วนใหญ่เลี้ยงดูเด็กแบบตามใจ และไม่รู้เท่าทันพฤติกรรมของเด็ก ทำให้ควบคุมพฤติกรรมของเด็กไม่ได้ ไม่มีความรู้ทางโภชนาการ และพัฒนาการของเด็ก ทำให้เด็กไม่ได้รับการกระตุ้นพัฒนาการให้ได้เรียนรู้ไปตามวัย ครอบครัวมีรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว เนื่องจากผู้สูงอายุไม่มีอาชีพ ไม่มีรายได้ บางครั้งรายได้มีเพียงมาจากพ่อแม่ของเด็กหรือลูกหลานส่งมาให้ ซึ่งอาจจะส่งไม่สม่ำเสมอ ทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอ ผู้สูงอายุต้องหางานทำ ขาดทุนในการประกอบอาชีพ หรือมีหนี้สิน ทำให้มีภาวะยากลำบากในการดำรงชีพ ซึ่งมีผลกระทบต่อการศึกษาของเด็ก ทำให้เด็กไม่ได้รับการศึกษา

ครอบครัวต่างวัย ต้องการมีอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว โดยมีการฝึกอบรม การเพิ่มทักษะอาชีพ รวมทั้งสนับสนุนทุนในการประกอบอาชีพ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ โดยเป็นงานที่ผู้สูงอายุมีความรู้ความชำนาญ และสามารถ

ทำงานที่บ้านได้ มีการสร้างงานในชุมชน เพื่อให้พ่อแม่ของเด็กไม่ต้องออกไปทำงานต่างถิ่น ทำให้พ่อแม่มีเวลาให้ครอบครัวมากขึ้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เข้ามาดูแลความเป็นอยู่ของครอบครัวต่างวัย สวัสดิการด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ เงินสงเคราะห์ครอบครัวเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ทุนการศึกษาสำหรับเด็ก โดยมีคนในชุมชนหรืออาสาสมัคร มาช่วยดูแลครอบครัว เยี่ยมเยียน ถามไถ่ คอยดูแลเอาใจใส่ โดยเฉพาะด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ และการเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงที่อาจจะเกิดขึ้นกับครอบครัวต่างวัยมีเครือข่ายครอบครัวที่ผู้สูงอายุอยู่กับเด็กกำพร้า การให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุในเรื่องการดูแลเลี้ยงดูเด็กและวัยรุ่นอย่างเหมาะสม กิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวต่างวัย ปรับทัศนคติของสมาชิกทั้งสองวัยให้เข้าใจกันมากขึ้น และการยอมรับและกำลังใจจากคนในสังคม เพื่อให้ครอบครัวสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้

3. แนวทางการเสริมสร้างความอบอุ่นสำหรับครอบครัวลักษณะเฉพาะโดยครอบครัวและชุมชน

แนวทางการเสริมสร้างความอบอุ่นสำหรับครอบครัวลักษณะเฉพาะโดยครอบครัวและชุมชน มีดังนี้

3.1 การทำบทบาทหน้าที่ของครอบครัวลักษณะเฉพาะต้องเริ่มจากการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง ซึ่งต้องสามารถแสดงบทบาทหน้าที่ในการเป็นต้นแบบการปฏิบัติที่ดีให้แก่บุตรหลานได้ และเสริมกิจกรรมในครอบครัวอย่างสม่ำเสมอเพื่อหล่อหลอมให้คนรุ่นใหม่มีภูมิคุ้มกันความเสี่ยงการเกิดปัญหาในชีวิต ทั้งนี้ สภาพแวดล้อมในสังคมอาจเป็นปัจจัยกระตุ้นสำคัญของการเกิดปัญหาในครอบครัวได้

3.2 หากกล่าวถึง “ความอบอุ่นในครอบครัว” คิดเห็นว่าเป็นเรื่องที่ทุกครอบครัวจำเป็นต้องมี การเสริมสร้างความอบอุ่นในครอบครัว จึงไม่ควรแยกกลุ่มครอบครัวใดเป็นพิเศษ เพื่อลดความไม่เข้าใจในสังคมที่อาจมองว่าครอบครัว

ลักษณะเฉพาะนั้นคือครอบครัวที่อยู่ในภาวะเดือดร้อนหรือมีปัญหาต้องได้รับการช่วยเหลือไม่เห็นด้วยกับการตีตราทางสังคมให้แก่ครอบครัวลักษณะเฉพาะ

3.3 การเสริมสร้างความอบอุ่นในครอบครัวให้ยั่งยืน ภาครัฐควรให้ความสำคัญอย่างจริงจัง มีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม และให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรม/โครงการในประเด็นการทำบทบาทหน้าที่ของครอบครัว สัมพันธภาพภายในครอบครัว และการพึ่งตนเองได้ อย่างต่อเนื่อง แต่ทั้งนี้ หากกิจกรรม/โครงการใดสามารถเสริมความแข็งแรงของความอบอุ่นในครอบครัวได้ กระทั่งเกิดกลุ่มครอบครัวอบอุ่นแล้ว ควรต่อยอดส่งเสริมให้เป็นศูนย์นำร่องเพื่อเป็นต้นแบบในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นต้นแบบในการพัฒนาต่อไป

อภิปรายผล

ผลการศึกษาสถานการณ์ของครอบครัวลักษณะเฉพาะเกี่ยวกับเหตุการณ์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน อันเป็นที่มาของการทำให้ครอบครัวต้องกลายเป็นครอบครัวลักษณะเฉพาะ พบว่า ครอบครัวลักษณะเฉพาะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การเป็นครอบครัวลักษณะเฉพาะทำให้โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งเป็นครอบครัวปกติ วิธีการดำเนินชีวิตของครอบครัวต้องปรับเปลี่ยนให้ตอบสนองต่อสถานะเศรษฐกิจและสังคมในยุคปัจจุบัน ครอบครัวต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ทั้งนี้ ทิพาภรณ์ โพธิ์ฉวีล (2554, น. 38) กล่าวว่า สถานการณ์ปัญหาและรูปแบบครอบครัวไทยที่แตกต่างไปจากเดิม ครอบครัวไทยได้เปลี่ยนเป็นครอบครัวแบบใหม่ ซึ่งไม่สามารถใช้ค่านิยมครอบครัวแบบเดิมได้ เนื่องจากไม่สามารถใช้อธิบายลักษณะของครอบครัวไทยในปัจจุบันได้ จึงได้เกิดคำว่า “ครอบครัวลักษณะเฉพาะ” ที่มีความสลับซับซ้อนของความเป็นครอบครัวที่สอดคล้องกับสภาพการของสังคมในปัจจุบัน ซึ่งอาจมีองค์ประกอบและสถานะของครอบครัวเหมือนหรือแตกต่างจากครอบครัวปกติทั่วไป

ผลการศึกษาความเป็นครอบครัวอบอุ่นของครอบครัวลักษณะเฉพาะ พบว่า ครอบครัวลักษณะเฉพาะทั้ง 4 กลุ่ม แม้จะเป็นครอบครัวที่ต้องเผชิญกับความยากลำบากกับภาระความรับผิดชอบที่มีมากมาย ด้วยข้อจำกัดต่าง ๆ นานา แต่เมื่อให้ครอบครัวเหล่านี้ประเมินความเป็นครอบครัวอบอุ่นของตนเอง ทุกครอบครัวยังให้คะแนนความอบอุ่นของครอบครัวในระดับปานกลางถึงมาก สอดคล้องกับ มาลี จิรวัดนานนท์ (2551, น. 8) กล่าวว่า ความเข้มแข็งของครอบครัว เป็นคุณลักษณะของครอบครัวที่มีสมาชิกมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีทุนทางสังคม พึ่งตนเองได้ สามารถปรับตัวในภาวะยากลำบากและความสามารถหลีกเลี่ยง/จัดการ ความเสี่ยงได้ จึงอาจกล่าวได้ว่าทุกครอบครัวแม้จะมีวิกฤตปัญหาของตนเอง จากการ ได้รับผลกระทบจากสภาวะการณ์การเปลี่ยนแปลงกระแสสังคมภายนอกหรือภายใน ครอบครัว แต่ครอบครัวได้ผ่านประสบการณ์ของการปรับตัวเพื่อเปลี่ยนแปลงการใช้ ชีวิตของตนเองและครอบครัวให้เข้าสู่สภาวะที่มั่นคงในการดำรงความเป็นครอบครัว และการทำหน้าที่ของครอบครัว ส่งผลให้ครอบครัวเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ชีวิต และมีลักษณะแตกต่างกันไปตามแต่ละสังคมด้วย เมื่อพิจารณาสาเหตุของปัญหา ครอบครัวในอดีต มักกล่าวว่าผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคม การเมือง และ เศรษฐกิจเป็นสาเหตุหลัก ซึ่งเป็นประเด็นที่กว้างมากไม่อาจจะบรูที่มาของปัญหา สำคัญที่กระทบต่อความมั่นคงหรือความอบอุ่นในครอบครัวได้

ผลการศึกษาปัญหาและความต้องการของครอบครัวลักษณะเฉพาะในพื้นที่ เป้าหมายครอบครัวอบอุ่น พบว่า ครอบครัวลักษณะเฉพาะทั้ง 4 กลุ่มเป้าหมาย มีปัญหาและความต้องการพื้นฐานทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมเช่นเดียวกัน ปัญหาและความต้องการที่เป็นปัญหาร่วมที่ทุกกลุ่มเป้าหมายให้ความสำคัญเหมือนกัน คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ (อาชีพ รายได้ การชำระคืนหนี้สิน) และสุขภาพ ส่วนความต้องการที่สำคัญ คือ การเสริมพลังอำนาจทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา สอดคล้องกับนักวิชาการหลายท่าน ได้แก่ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2540,

น. 16-18); สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (2550, น. 6); (ศุภยวีรย์และพัฒนาคครอบครัวไทย, 2553, น. 22-23) ได้ศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ที่กระทบต่อความเป็นครอบครัวอบอุ่น สรุปว่าประเด็นปัญหาสำคัญที่มีผลกระทบต่อความอบอุ่นของครอบครัว คือ

1) ความไม่พร้อมและไม่ได้เตรียมพร้อมต่อการมีครอบครัว ทั้งด้านสุขภาพร่างกาย สุขภาพจิต อารมณ์ และความพร้อมทางสังคม

2) สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ส่งผลกระทบให้สมาชิกครอบครัวไม่ปฏิบัติหน้าที่ที่พึงมีต่อกันหรือมีการทำบทบาทหน้าที่แต่ทำไม่ได้ไม่สมบูรณ์ อีกทั้งมีความรับผิดชอบน้อย ซึ่งส่งผลต่อสัมพันธภาพภายในครอบครัว

3) การเอาตัวรอดจากผลกระทบของสิ่งแวดล้อมภายนอก เช่น การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ สภาพสังคม นโยบายการพัฒนาประเทศ เป็นต้น ส่งผลให้ครอบครัวปรับตัวได้ยากลำบากเนื่องจากมีฐานความไม่พร้อมต่อการมีครอบครัวเป็นเหตุเบื้องต้น

4) สัมพันธภาพภายในครอบครัวลดลง เนื่องจากการขาดทักษะการสื่อสารที่ดีจึงทำให้ขาดความเข้าใจกัน ซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวได้ดีคือ การสื่อสาร เพราะการสื่อสารทำให้ครอบครัวมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ผลการศึกษาแนวทางการเสริมสร้างความอบอุ่นสำหรับครอบครัวลักษณะเฉพาะโดยครอบครัวและชุมชน พบว่า “ความอบอุ่นในครอบครัว” เป็นเรื่องที่ทุกครอบครัวจำเป็นต้องมีการเสริมสร้างความอบอุ่นในครอบครัว จึงไม่ควรแยกกลุ่มครอบครัวใดเป็นพิเศษ เพื่อลดความไม่เข้าใจในสังคมที่อาจมองว่าครอบครัวลักษณะเฉพาะนั้นคือครอบครัวที่อยู่ในภาวะเดือดร้อนหรือมีปัญหาต้องได้รับการช่วยเหลือ ซึ่งเป็นการแบ่งแยกและตีตราทางสังคมให้แก่ครอบครัวลักษณะเฉพาะ ทั้งนี้ ดัชนีชี้วัดความอบอุ่นสำหรับครอบครัว ประกอบด้วย 3 ประการ คือ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การทำบทบาทหน้าที่ของครอบครัว และการพึ่งตนเองได้ของครอบครัว

มีความสำคัญต่อการทำให้ครอบครัวลักษณะเฉพาะมีความอบอุ่นหรือไม่อบอุ่น สอดคล้องกับรอบตัวชี้วัดสุขภาพแห่งชาติปี พ.ศ. 2554 เป็นดัชนีรวม (Composite Index) ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ด้วยกัน คือ (1) โครงสร้างครอบครัว (2) บทบาทของครอบครัว (3) สัมพันธภาพในครอบครัว (4) องค์ประกอบด้านการพึ่งตนเอง (5) การเกื้อกูลสังคมอย่างมีคุณธรรม และ “ดัชนีครอบครัวอบอุ่น” ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของ “ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” ปี พ.ศ.2550-2555 ของ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มี 3 องค์ประกอบ คือ (1) บทบาทหน้าที่ครอบครัว (2) สัมพันธภาพในครอบครัว และ (3) การพึ่งพิงตนเอง โดยด้านบทบาทหน้าที่ของครอบครัว คือ เด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสม ผู้สูงอายุได้รับการดูแลจากคนในครอบครัว และวัยแรงงานทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ด้านสัมพันธภาพในครอบครัว คือ สมาชิกอยู่ร่วมกันแก้ปัญหาครอบครัว ครอบครัวอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวขยาย ส่วนด้านการพึ่งพิงตนเอง คือ ครอบครัวมีรายได้เพียงพอ ครอบครัวมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และการมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต นอกจากนี้ ศรีประไพ อินทร์ชัยเทพ (2554) ใน การวิจัย เรื่องการพัฒนาตัวชี้วัดครอบครัวอบอุ่น สำหรับครอบครัวในจังหวัดลำปาง กล่าวถึง การตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของครอบครัว ได้แก่ (1) มีรายได้เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิต (2) มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง (3) ไม่มีหนี้สินหรือมีหนี้สินที่สามารถปลดหนี้ได้ และ (4) ความสามารถในการเข้าถึงบริการทางสังคม

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาที่มา สาเหตุและปัญหาการเป็นครอบครัวลักษณะเฉพาะ แต่ละกลุ่ม พบว่า ครอบครัวมีความเสี่ยงต่อการหย่าร้างทำให้กลายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ความเสี่ยงจากการไม่ได้รับการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมเป็นที่มาของการตั้งครมร์ก่อนวัยอันควรของครอบครัวแม่วัยรุ่น ความเสี่ยงจากความไม่มีความรู้

เกี่ยวกับแหล่งบริการ การดูแลคนพิการในครอบครัวที่เหมาะสม ความเสี่ยงของการเอาลูกหลานให้เป็นภาระของปู่ย่าตายาย ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนควรมีมาตรการและแนวทางในการป้องกันเฝ้าระวังความเสี่ยงเหล่านี้ ไม่ต้องรอให้เกิดปัญหาและแก้ไข

ผลการศึกษา พบว่า ครอบครัวสามารถก้าวผ่านภาวะวิกฤต ความทุกข์ยาก เดือดร้อนทั้งหลายที่เกิดขึ้น เมื่อครอบครัวต้องกลายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวแม่วัยรุ่น ครอบครัวที่มีคนพิการต้องดูแล และครอบครัวต่างวัยหรือข้ามรุ่น ครอบครัวเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการเสริมพลังอำนาจให้ครอบครัวมีความเข้มแข็ง รวมทั้งครอบครัวจะต้องได้รับการส่งเสริมให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีภายในครอบครัว สมาชิกทุกคนสามารถทำหน้าที่ทดแทนอย่างไม่บกพร่อง และครอบครัวได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือให้สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ การเข้าถึง ข้อมูลข่าวสารและบริการต่าง ๆ ดังนั้นจึงควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจ การให้คำปรึกษา การเสริมพลังการให้ความช่วยเหลือครอบครัวลักษณะเฉพาะแต่ละกลุ่ม ให้สามารถทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม สมาชิกครอบครัวมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ครอบครัวสามารถก้าวข้ามความยากลำบากและปัญหาที่ประสบ

ผลการศึกษา พบว่า การเสริมสร้างความอบอุ่นครอบครัวทั่วไปและครอบครัวลักษณะเฉพาะในชุมชนไม่ควรแยกส่วนกัน ครอบครัวลักษณะเฉพาะก็คือ ส่วนหนึ่งของครอบครัวในชุมชน จึงควรส่งเสริมให้เกิดชุมชนบูรณาการ (Inclusive Community) ไม่แบ่งแยก ไม่ตีตราและจะต้องทำให้ครอบครัวทุกครอบครัวในชุมชนสามารถเข้าถึงสิทธิสวัสดิการโดยปราศจากปัญหาอุปสรรคใดๆ ที่เรียกได้ว่าเป็นชุมชนที่ปราศจากอุปสรรค (Barrier Free Community) ทั้งนี้ชุมชนต้องมีกิจกรรม/โครงการและบริการที่เหมาะสมสำหรับครอบครัวหลากหลายทุกประเภทในชุมชน ชุมชนจะต้องมีฐานข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัวในชุมชนทุกประเภท อย่างครบถ้วน เพียงพอ เหมาะสมและเป็นปัจจุบัน สามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์สำหรับการดำเนินงานด้านครอบครัว ข้อมูลดังกล่าวต้องสามารถเชื่อมกับเครือข่ายที่ทำงานด้านครอบครัวในชุมชน

การเสริมสร้างความอบอุ่นของครอบครัวและครอบครัวลักษณะเฉพาะในชุมชน ต้องคำนึงถึงความเป็นครอบครัวอบอุ่นทั้ง 3 มิติ คือ สัมพันธภาพภายในครอบครัว บทบาทหน้าที่ของครอบครัว และการพึ่งตนเองของครอบครัวเป็นสำคัญ ดังนั้นการเสริมสร้างครอบครัวอบอุ่นให้เกิดขึ้นกับครอบครัวในชุมชน จึงจำเป็นต้องมีต้นแบบของการปฏิบัติที่ดีและสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้

ควรมีการทบทวนและปรับตัวชีวิตและเกณฑ์การประเมินให้มีความเหมาะสมตัวชีวิตและเกณฑ์การประเมิน โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งเป็นตัวชีวิตและเกณฑ์การประเมินร่วม อีกส่วนเป็นตัวชีวิตและเกณฑ์การประเมินที่แตกต่างกันของครอบครัวลักษณะเฉพาะแต่ละประเภท โดยตัวชีวิตและเกณฑ์การประเมินในส่วนที่ทุกครอบครัวลักษณะเฉพาะมีความต้องการเหมือนกัน คือ การเสริมพลังอำนาจให้กับสมาชิกครอบครัว โดยเฉพาะผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบหลักของครอบครัว ส่วนตัวชีวิตและเกณฑ์การประเมินในส่วนที่แตกต่างนั้น ควรคำนึงถึง

1) ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวควรให้น้ำหนักเพิ่มขึ้นในด้านบทบาทหน้าที่และด้านการพึ่งตนเองเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การอบรมเลี้ยงดูบุตร และการดูแลสุขภาพ

2) ครอบครัวคนพิการควรให้น้ำหนักเพิ่มขึ้นในด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว ด้านการพึ่งตนเองเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพผู้ดูแล การดูแลสุขภาพ และการมีรายได้เพียงพอ

3) ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวควรให้น้ำหนักเพิ่มขึ้นในด้านบทบาทหน้าที่และด้านการพึ่งตนเอง เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดู การศึกษาบุตรและอาชีพ/รายได้

4) ครอบครัวต่างวัยควรให้น้ำหนักเพิ่มขึ้นในด้านบทบาทหน้าที่และด้านการพึ่งตนเอง เกี่ยวกับการทำงานและรายได้ สุขภาพอนามัยและความเจ็บป่วย การพัฒนาทักษะการเลี้ยงดูเด็กยุคใหม่อย่างรู้เท่าทัน อย่างไรก็ตาม

ควรมีการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความอบอุ่นของครอบครัวและครอบครัวลักษณะเฉพาะในชุมชน โดยการจัดทำเป็นโครงการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความอบอุ่นของครอบครัวและครอบครัวลักษณะเฉพาะในพื้นที่ทดลองชุมชนต้นแบบ และเมื่อได้รูปแบบที่เหมาะสมจะได้นำไปขยายผลในพื้นที่อื่นต่อไป

แนวทางการพัฒนาประเทศในอนาคต มุ่งเสริมสร้างความอบอุ่นสำหรับครอบครัวลักษณะเฉพาะโดยครอบครัวและชุมชนควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนทุกคนและการเสริมสร้างความอบอุ่นสำหรับครอบครัวทั่วไปและครอบครัวที่มีคุณลักษณะเฉพาะโดยใช้ชุมชนเป็นฐานของการพัฒนา

ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มครอบครัวลักษณะเฉพาะแต่ละประเภท เพื่อช่วยเหลือกันเองในรูปแบบ Support Group หรือ Self Help Group หรือกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน เนื่องจากกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน เป็นกลุ่มคนที่มีหัวอกเดียวกัน มีปัญหาคล้าย ๆ กัน ประสบชะตากรรมเดียวกัน เช่น ต่างก็เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวเหมือนกัน ต่างก็เป็นแม่วัยรุ่นเหมือนกัน ต่างก็มีลูกพิการเหมือนกัน ต่างก็เป็นตายายที่ต้องเลี้ยงหลาน เป็นต้น เมื่อได้มารวมตัวกันเป็นกลุ่ม แลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่แต่ละคนต้องเผชิญ ร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ไม่ต้องเผชิญกับความยากลำบากในการแก้ไขปัญหาอยู่คนเดียว การที่แต่ละคนมีประสบการณ์ปัญหาที่เผชิญอยู่เหมือนกัน ยอมเข้าใจความรู้สึกของกันและกัน ยอมรับ ช่วยเหลือ แบ่งปันกันและกัน

การเป็นครอบครัวลักษณะเฉพาะ เช่น ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวแม่วัยรุ่น ครอบครัวคนพิการ ฯลฯ ครอบครัวเหล่านี้ต้องการความเข้าใจ การยอมรับ ไม่ตีตราจากบุคคลในครอบครัว เครือญาติและชุมชน ต้องการกำลังใจจากบุคคลในครอบครัวและในชุมชน เพื่อจะทำให้ครอบครัวเหล่านั้นกล้าเปิดเผยตัวตน และมีพลังในการต่อสู้ชีวิต ให้ก้าวพ้นปัญหาอุปสรรคและดำเนินชีวิตต่อไปได้ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน ชุมชน จำเป็นต้องสร้างความรู้ความเข้าใจ การมีเจตคติที่ถูกต้อง การยอมรับความเป็นครอบครัวลักษณะเฉพาะของครอบครัวในชุมชน ให้การสนับสนุนส่งเสริมและเป็นกำลังใจให้ความครัวเหล่านี้อย่างจริงจัง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

ควรมีการศึกษาการเสริมสร้างความอบอุ่นของครอบครัวลักษณะเฉพาะในกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ โดยใช้ดัชนีชี้วัดความเป็นครอบครัวอบอุ่นอื่น ๆ เพิ่มเติมในการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2559). รายงานข้อมูลสถานการณ์ด้านคนพิการในประเทศไทย. ณ วันที่ 30 กันยายน 2559.
- กระทรวงสาธารณสุข, กรมอนามัยเจริญพันธ์, สำนักงานอนามัยเจริญพันธ์. (2558). รายงานสถานการณ์อนามัยเจริญพันธ์ในวัยรุ่นและเยาวชนในปี 2558.
- จิตตินันท์ เตชะคุปต์. (2557). การศึกษาและพัฒนาดัชนี 'ครอบครัวอบอุ่น' ของประเทศไทย ครอบครัวอบอุ่น...พลังการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการด้านครอบครัวระดับชาติ ประจำปี 2557.
- ณัฐกาล เรื่องอุดม. (2554). ความสัมพันธ์ระหว่างการพึ่งตนเองกับทุนทางสังคมของชุมชนตลาดน้ำคลองลัดมะยม แขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะรัฐประศาสนศาสตร์.
- ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล และคณะ. (2554). โครงการศึกษาสวัสดิการครอบครัวลักษณะเฉพาะ. กรุงเทพฯ: สมาคมครอบครัวศึกษาแห่งประเทศไทย
- พระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัวไทย. (2553). รายงานการวิจัยการศึกษาและพัฒนาารูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- มาลี จิรวฒนานนท์. (2551). แนวทางการส่งเสริมการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา, ภาควิชานโยบาย, สาขาวิชาพัฒนศึกษา.

ยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นน พ.ศ. 2558-2567.

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2540). *สถาบันครอบครัว: มุมมองของนักสวัสดิการสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เจพริ้นท์.

ศรีประไพ อินทร์ชัยเทพ. (2554). *การพัฒนาตัวชี้วัดครอบครัวอบอุ่น สำหรับครอบครัวในจังหวัดลำปาง*. รายงานการประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 1 ณ วันที่ 26 สิงหาคม 2554. สืบค้นจาก http://www.stou.ac.th/thai/grad_std/Masters/ฝสส/ผลงานวิจัยครั้งที่2/FullPaper/SS/Oral/O-SS%20017%20นางศรีประไพ%20อินทร์ชัยเทพ.pdf สังคมไทย.html.

เสรี พงศ์พิศ. (2547). *ร้อยคำที่ควรรู้*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. (2550). *รายงานวิจัยการวิเคราะห์สถานการณ์และการศึกษานโยบาย/ มาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ: ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และครอบครัวเร่ร่อน ระยะที่ 1*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา. (2550). *ดัชนีครอบครัวอบอุ่น ปี พ.ศ. 2550-2555*.

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ. (2548). *เอกสารประกอบการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ปี 2548 “รวมตัวชีวิตเกี่ยวกับความอยู่เย็นเป็นสุข”*. กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุข, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

อภิญญา เวชชัย. (2560). *ครอบครัวอบอุ่น: ต้องเสริมพลังผู้ดูแลและคนทำงานด้านครอบครัว*. (เอกสารอัดสำเนา).